

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ดำเนินชีวิตในสังคมมิใช่เพียงเพื่อให้มีชีวิตอยู่ แต่เพื่อความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง กล่าวกันว่า ระบบการศึกษาเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญของรัฐ ในการทำให้ผู้คนในสังคมยังความเป็นคนที่สมบูรณ์ ปัจจุบันปัญหาการศึกษาที่ได้รับการถกเถียงกันในสังคมมาก คือ ประเด็นว่าปรัชญาการศึกษาไม่ดี หรือ กลไกของการศึกษาไม่ดี อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นเพื่อจะตอบปัญหาและแก้ปัญหาที่เรื้อรังเกี่ยวกับการศึกษาในสังคมไทย ที่ยังไม่สามารถทำให้คนในสังคมไทยเป็นคนที่มีคุณภาพได้

ประชาชนในสังคมไว้วางใจให้รัฐเป็นผู้จัดการศึกษา และผู้ปกครองมีความเชื่อพื้นฐานว่า การศึกษาจะทำให้ลูกหลานของตนมีที่มั่งคั่งในสังคม มีความรู้ ทักษะที่จำเป็น รวมไปถึงมีโอกาสในสังคม ทั้งนี้ รัฐได้แสดงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2545 ว่ารัฐจะจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน มีกระบวนการเรียนการสอนที่ดีขึ้น มีโรงเรียนที่พร้อมด้วยทรัพยากรการเรียนมากขึ้น มีกำลังครูและบุคลากรที่เชี่ยวชาญขึ้น โดยสายตาและการตรวจสอบจากชุมชนท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐมากขึ้น

ตรรกและรูปธรรมที่โรงเรียนแปลหลักการดังกล่าวคือ โรงเรียนจะจัดหาทรัพยากรเครื่องมือต่าง ๆ ที่ดีและทัดเทียมในลักษณะของการ “ระดม” ทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษาหาวิธีระดมทุนมาจัดการศึกษาให้มากขึ้น ไม่ใช่หวังพึ่งงบประมาณแผ่นดินที่มีจำนวนจำกัด ทั้งๆที่งบประมาณที่รัฐจัดสรรเพื่อการศึกษามีมากถึง 20 % ของงบประมาณทั้งประเทศแล้วก็ตาม ดังนั้นตลอดเวลาที่ผ่านมาทั้งก่อนปฏิรูปการศึกษาและในปัจจุบันที่ได้รับเสียงสะท้อนจากประชาชนผู้ปกครองในเรื่องของค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาที่ทางโรงเรียนเรียกเก็บในรูปแบบต่าง ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นค่าจ้างครูต่างประเทศ ค่าเครื่องคอมพิวเตอร์ ค่าสระว่ายน้ำ ค่าเครื่องปรับอากาศ ค่าเรียนพิเศษ ค่ากระดาษสอบ แต่เมื่อมีการสอบถามไปทางโรงเรียนหรือมีกระบวนการจับผิด ก็มักที่จะไม่ได้รับคำตอบที่ชัดเจน

ค่าใช้จ่ายที่ทางผู้ปกครองใช้สำหรับการศึกษากับลูกหลานของตน เพื่อบรรลุเป้าหมายที่การศึกษาวาดฝันไว้นั้นเป็นจำนวนเงินมหาศาลและเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการเป็นหนี้สินของผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยหรือผู้ปกครองบางส่วนอาจจะต้องให้เด็กออกจากโรงเรียนกลางคันถ้าไม่

สามารถสนับสนุนค่าใช้จ่าย ที่เด็กต้องใช้ในชีวิตประจำวัน แม้ว่ารัฐจะมีนโยบายการเรียนแบบให้เปล่าหรือเสียค่าธรรมเนียมไม่มากนักก็ตาม

จากการศึกษาเรื่องนี้ของงานวิจัยชื่อ “รูปแบบการแก้ปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านสามขา อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” (สกว.ภาค, 2545) ที่คนในชุมชนร่วมกันสำรวจหนี้สินในหมู่บ้านตนเอง พบว่า ปัญหาหนี้สินเกิดขึ้นจากการกู้ยืมเพื่อการลงทุนการศึกษาบุตร และเครื่องอุปโภค - บริโภค ถึง 20 ล้านบาท ในขณะที่ชุมชนมีสมาชิกเพียง 656 คน การเป็นหนี้เพื่อการศึกษา มักจะได้รับการพิจารณาว่าเป็นเรื่องจำเป็น เป็นการลงทุนในระยะยาว แต่กระนั้น การใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพื่อการศึกษาจะเป็นตัวเลขสะสมที่มีจำนวนมากเป็นอันดับต้น ๆ ของการเป็นหนี้

จากการศึกษาเรื่อง ชุมชนกับการป้องกันและแก้ปัญหาค่าเล่าเรียนออกจากโรงเรียนกลางคันของเด็กนักเรียน ที่มูลนิธิชุมชนเมือง นำเสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ชี้ชัดว่า พ่อแม่ผู้ปกครองในชุมชนแออัดในเมืองของจังหวัดต่าง ๆ มีปัญหาเรื่องหนี้สินเพราะค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษาที่มีค่าเล่าเรียน แต่เป็นค่าอุปกรณ์การเรียน เสื้อผ้า ชุดกีฬา ชุดพื้นเมือง ค่าคอมพิวเตอร์ และอื่น ๆ ที่แต่ละเทอม จะต้องจ่ายมากถึง 2,000 - 3,000 บาท ที่ไม่นับรวมค่าอาหาร ค่าเดินทาง ค่าเรียนพิเศษ และอื่น ๆ และนี่เป็นสาเหตุที่พ่อแม่ที่มาจากชนชั้นล่างและยากจน จะไม่สามารถส่งลูกหลานให้เรียนในระดับสูงได้ โดยเฉพาะในท้องถิ่นทุรกันดาร คนไร้สัญชาติ ที่ท้ายที่สุดก็ต้องออกจากการเรียนกลายเป็นแรงงานไร้ฝีมือที่ถูกกดค่าแรงหรือถูกปล่อยไปทำงานบริการทางเพศ

ในขณะที่เดียวกัน สถานศึกษาได้สร้างกลไกและเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้การบริโภคความรู้เป็นเรื่องจำเป็น ถ้าไม่มีแล้วจะทำให้การเข้าถึงหรือความเท่าเทียมไม่เกิดขึ้น ในภาพรวมของทั้งสถานศึกษา กลไกดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นความจงรักภักดีต่อสถานศึกษา ความเป็นเอกภาพ ระเบียบวินัย หรือแม้กระทั่งเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ ทำให้นักเรียนในฐานะที่เป็นสมาชิกของสถานศึกษาจำเป็นต้องร่วมแรงแข่งขันปฏิบัติตามหรือบริโภคตาม

ดังนั้น คณะผู้วิจัยซึ่งทำงานเกี่ยวข้องกับการศึกษาของสถานศึกษาต่าง ๆ ในภาคเหนือมองเห็นประเด็นว่า การที่เยาวชนบางส่วนต้องออกจากการศึกษากลางคัน หรือ บางส่วนต้องทำงานพร้อมกับเรียนหนังสือ หรือบางส่วนไม่สามารถศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น เป็นเพราะปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่ยังไม่มีความชัดเจนว่า ครอบครัวได้ใช้จ่ายให้กับลูกหลานแต่ละคนเพื่อให้จบการศึกษาภาคบังคับ (9 ปี) นั้น เป็นจำนวนเท่าไร โดยที่การใช้จ่ายนี้จะรวมถึงการใช้จ่ายเพื่อการกินการอยู่เดินทางบริโภคความรู้ ในรายละเอียดของวิถีชีวิต มากกว่าที่จะดูเพียงค่าธรรมเนียมอย่างเดียว ในทางกลับกัน ก็จะพิจารณาเงื่อนไขที่ทางสถานศึกษาเรียกเก็บเงินจากครอบครัวเพื่อการพัฒนา ระบบการเรียนการสอนของสถานศึกษา ทั้งนี้จะพิจารณาถึงการใช้จ่ายต่าง ๆ ที่สถานศึกษาใช้ และ

ผู้ปกครองเห็นคล้อยตาม และแนวคิดที่ว่ารัฐจัดการศึกษาแบบให้เปล่านั้น เป็นจริงในระดับไหน แล้วการพบกันครั้งทางระหว่างผู้ปกครองกับรัฐในเรื่องการลงทุนการศึกษานั้น จุดลงตัวอยู่ตรงไหน การจะได้มาของคำตอบดังกล่าว จำเป็นต้องศึกษาถึงค่าใช้จ่ายในแต่ละวันของเด็กนักเรียน ที่มาจกชนชั้นต่าง ๆ ในต่างพื้นที่ ต่างโรงเรียน ทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งหญิงและชาย จากทุกระดับช่วงชั้น เพื่อทำให้เห็นข้อมูลเชิงพื้นฐานในเรื่องของค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาในระบบ จะทำให้เข้าใจปัญหาทางสังคม นีลีน อันเนื่องมาจากค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา เพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือเยาวชนบางส่วนต้องทำงานพร้อมกับเล่าเรียน รวมไปถึงจะเข้าใจถึงการตัดสินใจทำงานบริการทางเพศของนักเรียนบางส่วน เพราะเป็นทางเลือกในการหาเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ทั้งนี้ทำให้การแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคมอันเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจมีความครอบคลุมและรอบด้านมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาค่าใช้จ่ายและการเรียกเก็บเงินพิเศษ อันนำไปสู่การบริโภคความรู้ของการศึกษาในระบบ
2. เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่ผู้ปกครองต้องใช้จ่ายเพิ่มเติมทางบ้านเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน
3. เพื่อศึกษากลไกและตรรกของสถานศึกษาที่ทำให้เกิดการบริโภคความรู้

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ได้ฐานข้อมูลที่แท้จริงของค่าใช้จ่ายการบริโภคความรู้ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของนักเรียนของสถานศึกษา
2. ได้แนวทางในการบริหารจัดการจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาของนักเรียนที่เป็นจริง
3. ผู้บริหารการศึกษา ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปเป็นฐานข้อมูลในการแก้ปัญหาการร้องเรียนของผู้ปกครองต่อการเรียกเก็บเงินพิเศษ
4. ผู้ปกครองหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะไม่ตั้งคำถามกับการลงทุนเพื่อการศึกษาและการค้ำค้ำทุนของความรู้
5. เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สิน

ทฤษฎี สมมติฐานหรือกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ของการวิจัย

แนวคิดสำคัญอันเป็นฐานของการศึกษาค่าใช้จ่ายกับการบริโภคความรู้ ได้แก่

1. แนวคิดเกี่ยวกับการลงทุนทางการศึกษา เป็นการลงทุนที่คุ้มค่าและมีประโยชน์ในอนาคต
2. แนวคิดการบริโภค การบริโภคที่นำไปสู่การได้มาซึ่งความรู้และการบริโภคความรู้
3. แนวคิดการเป็นหนี้เพื่อความรู้เป็นแนวคิดที่นำไปสู่การสร้างกลไกในการขายความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ และ ผู้บริโภคไม่ตั้งคำถามกับสินค้าที่บริโภคถึงความคุ้มค่าคุ้มทุน
4. แนวคิดการบริหารจัดการสถานศึกษาในเรื่องต้นทุน การป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียนที่เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้จะใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ คือ การระดมปัญหาพื้นฐานจากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย ในลักษณะของการจัดทำกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งฐานของการจัดทำแบบสอบถาม ในการค้นหาความหมายและการบริโภคความรู้ในมิติต่าง ๆ

ใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยการใช้แบบสอบถาม และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ มีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ประชุมเครือข่ายที่จะมาร่วมเป็นทีมวิจัย สร้างความเข้าใจร่วมกันในโครงการวิจัย และเลือกพื้นที่/กลุ่มเป้าหมายที่จะศึกษา
3. จัดประชุมลักษณะกระบวนการกลุ่มกับผู้ปกครอง กับนักเรียนในระดับต่าง ๆ จากพื้นที่ต่าง ๆ และจากครูของสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อรวบรวมประเด็นในการจัดทำแบบสอบถาม โดยที่กระบวนการกลุ่มนี้ จะดำเนินการแยกตามกลุ่มเป้าหมาย
4. จัดทำแบบสอบถาม ตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม และเลือกพื้นที่
5. เครือข่ายในพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามที่ร่วมกันพัฒนา
6. นำข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปสถิติวิเคราะห์
7. วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามและผลจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ตามกรอบแนวคิดการวิจัย
8. จัดกระบวนการกลุ่มกับตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย เพื่อร่วมสังเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบความหมายและความเข้าใจ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ อยู่ในเขตพื้นที่การศึกษาทั้ง 5 เขตของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาที่เปิดสอนตั้งแต่ช่วงชั้นที่ 1-4 ทั้งโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนเอกชน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่จะได้มาซึ่งความรู้หรือการศึกษา รวมไปถึงการใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จ่ายให้กับสถานศึกษา ซึ่งไม่ใช่ค่าธรรมเนียมการศึกษา วิทยากรและรายปี การเรียกเก็บเงินพิเศษในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทางสถานศึกษาใช้ด้วยภาษาและการจัดวางเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียนต้องจ่ายเพื่อการบริโภคความรู้ โน้มน้าวการสร้างคุณค่าและมูลค่ากับสรรพสิ่งที่จะต้องจ่ายเพื่ออนาคตทางการศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

ค่าใช้จ่าย หมายถึง ค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและค่าใช้จ่ายส่วนของนักเรียน ประกอบด้วยค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียม ค่าบำรุง ค่าหนังสือ ค่าพาหนะในการเดินทาง ค่าเครื่องแต่งกาย ค่ากิจกรรมต่างๆและค่าอุปกรณ์ประกอบการเรียนทุกชนิด

การเรียกเก็บเงินพิเศษ หมายถึง ค่าใช้จ่ายนอกเหนือจากค่าธรรมเนียมการศึกษาที่ทางโรงเรียนเรียกเก็บ

การบริโภคความรู้ หมายถึง ความพึงพอใจของผู้ปกครองที่จะจ่ายค่าใช้จ่ายทางการศึกษาเพื่อบุตรหลาน

ต้นทุนในการบริโภคความรู้ หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่ผู้ปกครองต้องจ่ายเพิ่มเติมทางบ้าน รวมถึงค่าใช้จ่ายส่วนตัวของบุตรหลานเพื่อการศึกษา

กลไก หมายถึง วิธีการดำเนินการของโรงเรียนที่จะเรียกเก็บเงินพิเศษจากผู้ปกครอง

ตรรก หมายถึง วิธีการจัดการ โดยการใช้เหตุผลและความคุ้มค่าคุ้มทุนที่เกี่ยวกับการศึกษา

หนี้สิน หมายถึง พันธะผูกพันซึ่งเกิดจากการกู้ยืมเงินและต้องชำระคืนซึ่งเกี่ยวกับการศึกษาที่ผู้ปกครองต้องมีภาระ